

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Т. І. Дем'яненко, к. е. н., доцент, Українська інженерно-педагогічна академія, tud85@ukr.net, orcid.org/0000-0001-9362-635X

Методологія дослідження. Під час проведення дослідження було використано такі методи наукового пошуку: абстрагування – при визначенні сутності соціально-економічного розвитку підприємства; порівняння – при зіставленні факторів економічного і соціального розвитку підприємства; системний підхід – при формуванні принципів моделі соціально-економічного розвитку бізнесу; логіки – при розробці алгоритму імплементації основних елементів моделі у стратегію соціально-економічного розвитку сучасних підприємств.

Результати. Охарактеризовано сутність соціально-економічного розвитку підприємства. Продемонстровано, що для забезпечення ефективної роботи будь-якого підприємства важливим є процес розробки стратегії його соціально-економічного розвитку, в якій поєднуються економічна і соціальна складові. Таке поєднання дозволяє підприємству досягати більш високої конкурентоспроможності, яка формується як за рахунок матеріальних чинників (зниження витрат, максимізація прибутку), так і впливу нематеріальних складових – репутації, лояльності клієнтів, довіри. Виявлено прагнення менеджменту переважної більшості українських підприємств планувати їхню діяльність з метою уникнення ризиків і загроз з боку зовнішнього середовища, а також формування адаптивної стійкості бізнесу. В роботі показано обмеженість такого підходу і актуалізовано увагу на важливості підвищення рівня кваліфікації (спеціальні знання, уміння та навички) управлінського персоналу організації, який безпосередньо відповідає за стратегічний напрямок її функціонування й розвитку.

Новизна. Виокремлено принципи побудови моделі соціально-економічного розвитку бізнесу та запропоновано алгоритм імплементації її основних елементів у стратегію соціально-економічного розвитку сучасних підприємств.

Практична значущість. Принципи побудови моделі соціально-економічного розвитку бізнесу, такі як: економічне становище підприємства, рівень його соціального розвитку, інноваційність; кількість працівників, що пройшли підвищення кваліфікації; темп зростання (або зменшення) обсягу реалізації продукції; динаміка прибутковості (збитковості); впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності; множина альтернатив паралельного впровадження стратегій економічного та соціального розвитку підприємства; визначені цілі удосконалення соціально-економічного розвитку підприємства; встановлені критерії вибору найкращого рішення; корисність (ефективність) реалізації можливих альтернатив, дозволяють підприємствам мати надійні орієнтири в своїй діяльності та розробляти ефективні стратегії на перспективу.

Ключові слова: підприємство, соціальний розвиток, економічний розвиток, стратегія, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Для забезпечення стабільного розвитку підприємства в ситуації, що швидко змінюється, необхідно визначити особливості побудови стратегії соціально-економічного розвитку. Підприємство, правильно сформувавши стратегію діяльності, може негайно реагувати на зміни

зовнішнього та внутрішнього середовища, адаптуватися до виникнення ризиків і загроз, зменшуючи негативний вплив їх подій.

Забезпечуючи конкурентні позиції на ринку, підприємці намагаються знизити витрати, використовувати дешевші ресурси,

зменшити рівень запасів, невиробничі втрати тощо, щоб досягти економічного ефекту, тобто отримати максимально можливий прибуток. Але сьогодні зосередження лише на економічному розвитку підприємства не доцільно і не принесе очікуваного успіху. Тільки у взаємодії двох складових розвитку підприємства (економічної та соціальної) можна досягти успіху та отримати значну конкурентну перевагу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над питаннями соціально-економічного розвитку підприємств працюють такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Василюк С. [3], Баланович А. [5], Брінь П., Голтвянська Ю. [3], Дем'яненко, Т. [8], Талавири О. [7], Чобіток В. [9] та інші. Однак питанням регіональної специфіки формування їхньої стратегії все ще приділяється недостатня увага.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення особливостей формування стратегії соціально-економічного розвитку сучасних підприємств, а також розробка загального алгоритму її формування та реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті становлення ринкових відносин багато територій зіткнулися з необхідністю забезпечення відтворювального процесу. Стало очевидним, що в таких умовах будь-який регіон повинен розглядатися як окрема система, здатна здійснювати відтворення не тільки суспільних відносин, але й відтворення елементів продуктивних сил.

Тому ефективно управління соціально-економічним розвитком будь-якого підприємства має базуватися на таких принципах:

- визначити можливість реалізації потенціалу підприємства;
- збільшити прибуток підприємства та знизити рівень непродуктивних втрат і відходів продукції;
- розширення зони продажу та створення стійкого позитивного іміджу;
- корпоративна інноваційна та активна інвестиційна діяльність;
- розвивати та приймати корпоративну соціальну відповідальність;
- швидка адаптація до змін середовища [3; 8].

Внутрішнє і зовнішнє середовище впливає на розвиток підприємства як у напрямку економічної ефективності, так і в напрямку соціального розвитку. До факторів зовнішнього середовища, що впливають на економічну ефективність підприємств, належать: рівень податкового навантаження, зміни в законодавстві, взаємовідносини з партнерами, наявність сильних конкурентів, інноваційний розвиток, рівень клієнтської бази та довіри споживачів, вартість рахунків-фактур тощо [2].

До факторів внутрішнього середовища підприємства відносяться: собівартість виробленої продукції, технічне оснащення, кількість запасів і нераціональна витрата ресурсів. Фактори, що впливають на соціальний розвиток, зовнішні (середня заробітна плата в регіоні, рівень інфляції та безробіття) та внутрішні (клімат у групі, профспілкова діяльність, виконання всіх соціальних гарантій, соціальна допомога працівникам, наявність розвиненої корпоративної соціальної відповідальності).

Усі ці фактори впливають на підприємство, тому керівник, розробляючи стратегію розвитку підприємства, повинен враховувати їх вплив. Стратегія соціально-економічного розвитку має дати позитивні результати від її реалізації (рис. 1).

Реалізація цієї комплексної стратегії вимагає від керівників відповідного рівня кваліфікації та підготовки. Зазвичай вище керівництво приділяє особливу увагу економічним показникам, розраховуючи коефіцієнти рентабельності, ліквідності, собівартості продукції тощо. Однак необхідно також розраховувати соціальний статус підприємства [6]. Це можна зробити за допомогою опитування персоналу або простого опитування для визначення позитивних моментів, а також проблем, які виникають у групі.

Суттєвим недоліком більшості підприємств є відсутність корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), яка дозволяє не лише стейкхолдерам, споживачам та іншим зацікавленим сторонам зрозуміти рівень соціального розвитку та його стратегічну лінію, а й співробітникам стати частиною стратегії, визначити їх роль і місце у забезпеченні ефективної роботи підприємства.

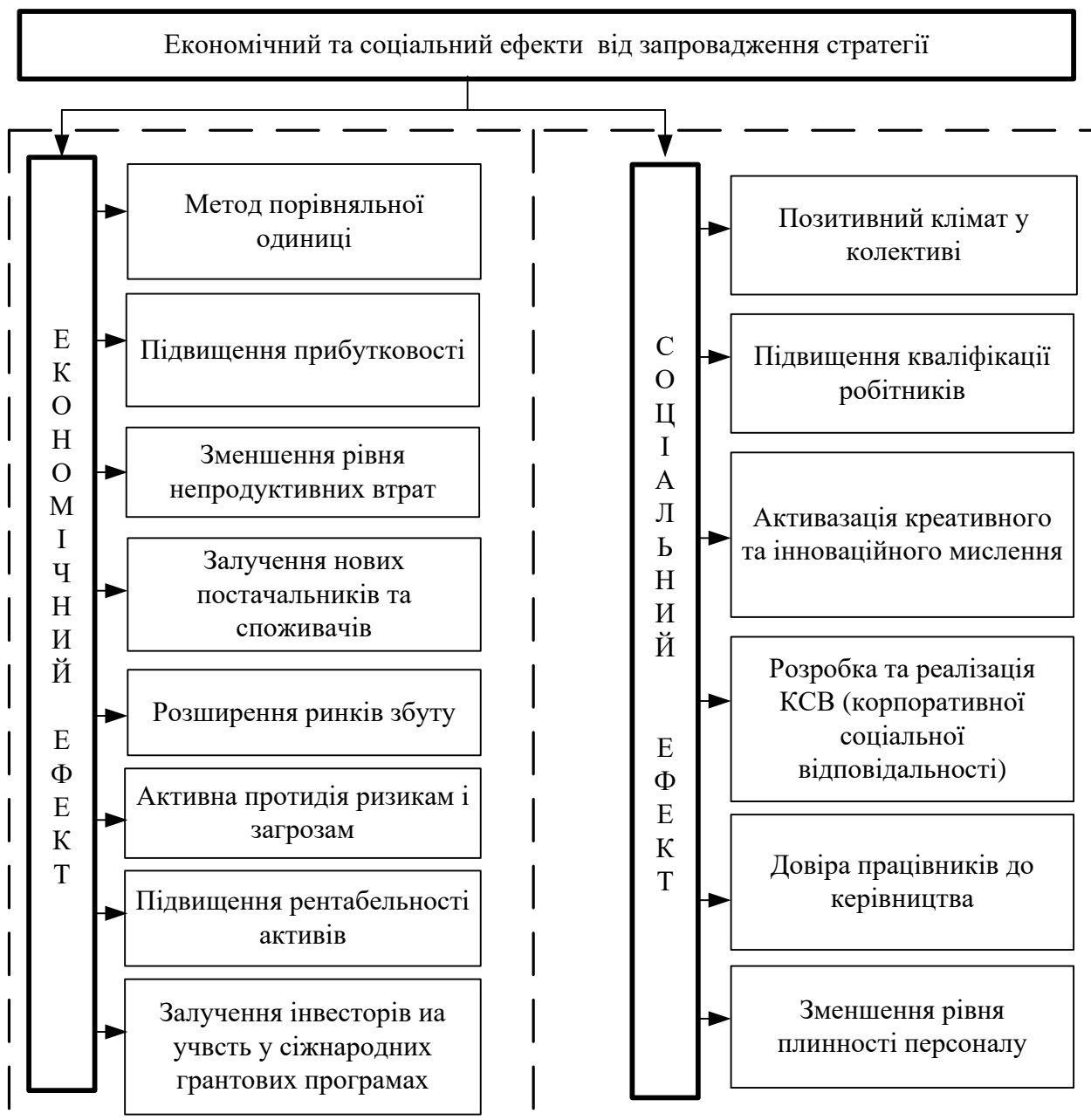

Рис. 1. Економічний та соціальний ефекти від запровадження стратегії соціально-економічного розвитку підприємства

Логічна модель соціально-економічного розвитку підприємства може бути такою:

$СЕРП = \langle E, S, I, P, Q, D, CSR, A \mid S, K, E \rangle$, де:

СЕРП – соціально-економічний розвиток підприємства;

E – економічне становище підприємства;

S – рівень соціального розвитку підприємства;

I – інновації, запроваджені працівниками підприємства;

P – кількість працівників, що пройшли підвищення кваліфікації;

Q – темп зростання (або зменшення) обсягу реалізації продукції;

D – динаміка прибутковості (збитковості) підприємства;

CSR – запровадження підприємством КСВ;

A – множина альтернатив паралельного впровадження стратегій економічного та соціального розвитку підприємства;

S – визначені цілі удосконалення соціально-економічного розвитку підприємства;

К – встановлені критерії вибору найкращого рішення;

Е – корисність (ефективність) реалізації можливих альтернатив [10].

На основі цих принципів та логічної моделі соціально-економічного розвитку

запропоновано сформулювати чітку стратегію соціально-економічного розвитку, яка допоможе підприємству стабільно працювати на ринку бізнесу та гарантуватиме високу конкурентну позицію на ринку (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємства

Керівник повинен провести комплексну діагностику стану розвитку підприємства: яка стадія життєвого циклу, які ризики та загрози впливають на її діяльність чи прибуткову діяльність підприємства. На наступному етапі визначається рівень економічного і соціального розвитку, внутрішні і зовнішні фактори середовища, які впливають на розвиток подій [1].

Наступним кроком є розробка відповідної підкладки, яка базується на загальній стратегії соціально-економічного розвитку сучасних підприємств, а також визначаються час реалізації та очікувані результати. На завершальній фазі керівник повинен постійно контролювати процес реалізації стратегії соціально-економічного розвитку та оцінювати отримані результати. Якщо поставле-

них цілей і результатів неможливо досягти, субстрат переглядають і коригують. Керівник повинен розуміти, що стратегія соціально-економічного розвитку підприємства передбачає створення програми дій на декілька років, і протягом планового періоду він повинен забезпечити стійке економічне зростання підприємства, забезпечуючи високу конкуренцію, положення на ринку та досягнення бажаних показників соціального розвитку.

Слід зазначити, що в сучасних економічних умовах це класифікується як особлива стратегія соціального розвитку підприємства. Але, по суті, як загально соціальні стратегії розвитку, так і ключові субстрати (стратегії розвитку соціальної інфраструктури підприємства, стратегії навчання та

сталого розвитку працівників, стратегії розвитку систем оплати праці). Її можна класифікувати як стратегію інноваційного розвитку та організаційного інвестування, спрямовану на інтегральний розвиток підприємства в цілому та її персоналу, впливаючи прямо чи опосередковано на результати господарської діяльності підприємства [10]. Стратегія соціального розвитку, як одна з функціональних стратегій підприємства, є важливою для підприємства в сучасних умовах функціонування, оскільки передбачає заходи соціального розвитку та захисту працівників підприємства в процесі стратегічних змін. Стратегія соціального розвитку відіграє роль особливого фільтра, через який у процесі підготовки повинні проходити всі управлінські рішення стратегічного характеру і який залежно від обраного варіанта стратегії соціального розвитку істотно впливає на кінцевий результат стратегічного рішення про загальний розвиток підприємства.

Більш детального розгляду потребує проблема розробки та реалізації стратегії соціального розвитку торговельних підприємств. На основі основних теоретичних положень у цілому та конкретизації особливостей процесу управління соціальним розвитком підприємств, розроблено змістову модель процесу побудови стратегії соціального розвитку підприємства. Запропонована модель виділяє три етапи процесу побудови стратегії соціального розвитку підприємств, котра представлена на рис. 3.

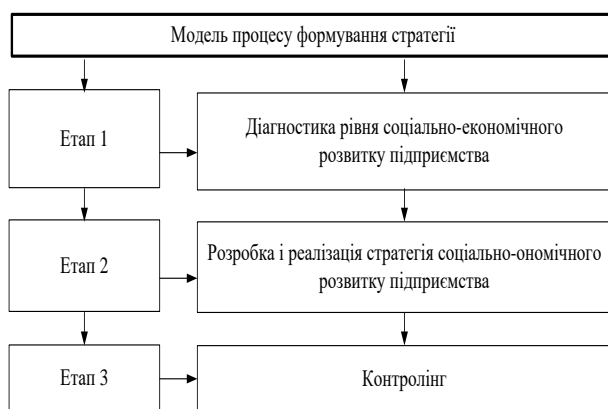

Рис. 3. Модель процесу формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємства

На першому етапі процесу формування стратегії соціального розвитку проводиться діагностика рівня соціального розвитку підприємства. Для успішної діагностики на першому етапі необхідно проаналізувати внутрішні та зовнішні фактори соціального середовища, які впливають на основні драйвери соціального розвитку підприємства. На другому етапі проводиться експрес-діагностика рівня соціального розвитку підприємства, на третій – розраховується комплексний показник його соціального розвитку. На основі діагностики проблем класифіковано основні проблеми соціального розвитку підприємства [7].

Для забезпечення діагностики рівня соціального розвитку підприємства необхідно продовжити практику соціальної атестації. Соціальний паспорт підприємства має розроблятися для створення реальних передумов для посилення стратегічних планів соціального розвитку, а також для проведення соціологічних досліджень всередині та за межами підприємства. Цей документ має бути частиною генерального паспорта комерційної компанії і збирати дані, які дозволяють оцінити рівень використання соціального потенціалу підприємства, якість наявних ресурсів і умови для його соціального розвитку, як у вирішенні проблеми врахування соціальних аспектів при плануванні фінансово-господарської діяльності, так і сприяти розвитку підприємства та його соціальної інфраструктури [5].

Обмеженість ресурсів, особливо фінансових, які можна спрямувати на соціальний розвиток підприємств, суттєво зменшує можливість вибору варіантів стратегій, що визначають його соціальний розвиток. Найбільш оптимальним є поєднання елементів, реалізація яких гарантуватиме швидке повернення залучених соціальних інвестицій. На наступному етапі процесу формування стратегії на основі використання комплексної системи показників оцінюється сумісність стратегії соціального розвитку підприємства з з його загальною стратегією розвитку. На основі викладених принципів пропонується обрати прийнятну стратегію соціального розвитку підприємства [4].

Розробка та послідовна реалізація стратегій соціального розвитку сучасного

підприємства роблять підприємства більш стійкими до впливу зовнішнього середовища, підвищують соціальний та загальний потенціал сучасного підприємства, а також можливість його реалізації. Для цього кожна стратегія соціального розвитку сучасного підприємства повинна реалізовуватися послідовно, стратегічними, тактичними та оперативними діями управління.

Висновки. Для забезпечення ефективної роботи підприємства необхідно розробити стратегію соціально-економічного розвитку, яка дозволить отримати максимальний прибуток від діяльності, знизити невиробничі витрати, підвищити репутацію бізнесу, створити позитивну атмосферу в групі. Підприємства, які розуміють чіткий і логічний зв'язок між економічним і соціальним розвитком, а також необхідність стратегічного планування, можуть досягти висококонкурентної позиції на ринку. На жаль, на сучасних підприємствах керівники не вважають за потрібне розробляти стратегію розвитку, оскільки для її розробки потрібні спеціальні знання, уміння та навички, але підприємці, які все ж розуміють важливість планування та намагаються вийти на європейський ринок збуту, розробляють та впроваджують більше стратегії. Планування, допомогти їм адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, зменшити негативний вплив ризиків і загроз і зайняти лідерські позиції на ринку бізнесу.

Література

1. Грищенко А.А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 9-23
2. Єфремова Н.Ф., Чічкань О.І., Роечко В.І. Державна регіональна політика та її роль у забезпеченні сталого економічного розвитку регіонів. Економіка та держава. 2016. № 3. С. 42-45.
3. Василюк С.М. Особливості формування стратегій розвитку для малих підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 975. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=76>
4. Брін П.В., Голтвянська Ю.В. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 21. С. 31-33.
5. Баланович А.М. Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 8. Ч. 2. С.77-81.

6. Дем'яненко Т. Формування стратегії розвитку підприємств. Scientific Collection «InterConf». 2023. (180). 15-17. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4782>
7. Талавіря О.М. Теоретико-методологічні підходи економічного аналізу розвитку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла». 2015. Вип.1(45). Том 2. С. 278-280.
8. Дем'яненко Т. Напрями забезпечення сталого розвитку інноваційно-орієнтованих підприємств. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2024. №18(36). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-18\(36\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0654-18(36)-09)
9. V. Chobitok, O. Shevchenko, O. Lomonosova, V. Kochetkov, V. Vykhovchenko. Application of budget allocation models in the management of investment processes in the context of the digital economy development. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3971.35>.
10. Чайкіна А.О., Шакун І.В. Теоретико-методологічний аналіз підходів до визначення соціально-економічного розвитку підприємства. Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки: матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 26 жовтня 2017 р. Ч. 2. Полтава: ФОП Пусан А.Ф., 2017. С. 161-163.

References

1. Hrytsenko, A.A. (2016). *Ekonomika Ukrainy na shliakhu do inkluzivnoho rozvytku. Ekonomika i prohnuzovannia*, (2), 9-23. http://eip.org.ua/?page_id=523&aid=623
2. Yefremova, N.F., Chichkan, O.I., & Roienko, V.I. (2016). *Derzhavna rehionalna polityka ta yii rol u zabezpechenni staloho ekonomichnoho rozvytku rehioniv. Ekonomika ta derzhava*, (3), 42-45.
3. Vasylyha, S.M. (2019). *Osoblyvosti formuvannia stratehii rozvytku dlia malykh pidpriemstv. Efektyvna ekonomika*, (9)75. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=76> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.151.
4. Brin, P.V., & Holtviaska Yu.V. (2021). *Stratehiia rozvytku pidpriemstva: sutnist ta klasyfikatsiia. Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, Issue 21, 31-33. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/21.5>
5. Balanovych, A.M. (2014). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia stratehii rozvytku pidpriemstva. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*, Issue 8, Ch. 2, 77-81.
6. Demianenko T. (2023). *Formuvannia stratehii rozvytku pidpriemstv. Scientific Collection «InterConf»*. (180). 15-17. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4782>
7. Talavyria, O.M. (2015). *Teoretyko-metodolohichni pidkhody ekonomichnoho analizu rozvytku pidpriemstva. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Ekonomika. Uzhhorod:*

Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla». Issue 1(45), T. 2, 278-280.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/.pdf>

8. Demianenko, T. (2024). Napriamy zabezpechennia staloho rozvytku innovatsiino-oriientovanykh pidpriemstv. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Ser. Ekonomika, 18(36). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-18\(36\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0654-18(36)-09)

9. V. Chobitok, O. Shevchenko, O. Lomonosova, V. Kochetkov, & V. Bykhovchenko (2021). Application of budget allocation models in the management of investment processes in the context of the digital

economy development. Cuestiones Políticas, Issue 39, (71). <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3971.35>.

10. Chaikina, A.O., & Shakun, I.V. (2017). Teoretyko-metodolohichni analiz pidkhodiv do vyznachennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva. Proceedings from MIIM '17 IV Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia «Suchasni innovatsiino-investytsiini mekhanizmy rozvytku natsionalnoi ekonomiky». Ch. 2. (pp. 161-163). Poltava: FOP Pusan A.F.

https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/134.pdf

SPECIFIC FEATURES OF FORMING THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF A MODERN ENTERPRISE

T. I. Demyanenko, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, tud85@ukr.net, orcid.org/0000-0001-9362-635X

Methods. During the research, the following methods of scientific research were used: abstraction – when determining the essence of the socio-economic development of an enterprise; comparison – when comparing the factors of economic and social development of an enterprise; systems approach – when forming the principles of the socio-economic business development model; logic – when developing an algorithm for implementing the main elements of the model into the strategy of socio-economic development of modern enterprises.

Results. The essence of the socio-economic development of an enterprise is characterized. It has been demonstrated that in order to ensure the effective operation of any enterprise, the process of developing a strategy for its socio-economic development, which combines economic and social components, is important. Such a combination allows the enterprise to achieve higher competitiveness, which is formed due to both material factors (cost reduction, profit maximization) and the influence of intangible components - reputation, customer loyalty, trust. The desire of the management of a vast majority of Ukrainian enterprises to plan their activities in order to avoid risks and threats from the external environment, as well as the formation of adaptive business stability, has been revealed. The work shows the limitations of such an approach and actualizes attention to the importance of improving the level of qualification (special knowledge, skills and abilities) of the management personnel of an organization, directly responsible for the strategic direction of its functioning and development.

Novelty. The principles of building a model of socio-economic development of business are singled out and an algorithm for implementing its main elements into the strategy of socio-economic development of modern enterprises is proposed.

Practical value. The principles of building a model of socio-economic development of business are pointed out: the economic situation of an enterprise, the level of its social development, innovativeness; the number of employees who have undergone advanced training; the rate of growth (or decrease) in the volume of product sales; profitability (loss) dynamics; implementation of the principles of corporate social responsibility; a set of alternatives for the parallel implementation of strategies for economic and social development of the enterprise; the goals for improving the socio-economic development of the enterprise are defined; criteria for choosing the best solution are established; the usefulness (efficiency) of the implementation of possible alternatives will allow enterprises to have reliable guidelines in their activities and to develop effective strategies for the future.

Keywords: enterprise, social development, economic development, strategy, socio-economic development.

Надійшла до редакції 27.05.24 р.